

"צדיק תמים ה'ה בדרתיו"

על נח אמרה תורה: "נח איש צדיק תמים ה'ה בדרתיו". ונחלקו אמוראים למה התכוונה התורה במלה "בדרתיו" (סנהדרין קח ע"א): "אמר רבי יוחנן, בדורותיו, ולא בדורות אחרים. וריש לקיש אמר, בדורותיו, כל שכן בדורות אחרים".

רש"י (שם ד"ה כל שכן) מפרש את דברי ריש לקיש: "כל שכן - אילו הוה בדורות אחרים היה צדיק יותר". כלומר, אם כאשר היה נח בדור של רשעים, הוא היה צדיק ותמים, הרי כל שכן שאם הוא היה בדור של צדיקים, אשר השפעתם היתה טובה עליו, היה צדיק יותר. הרי שהתורה שיבחה את נח על שאף בדור של רשעים יותר צדיק.

אולם רבי יוחנן הבין שהתורה לא דיברה בשבחו של נח, אלא אמרה שביחס לבני דורו היה נח צדיק, אך אם היה נח בדור של צדיקים, הוא לא היה נחשב צדיק לעומתם. [וראה רש"י בראשית ו ט: "אֵת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ" (בראשית שם) - ובאברהם הוא אומר 'הִתְהַלֵּךְ לְפָנָי' (שם יז א), 'אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו' (שם כד מ), נח היה צריך סעד לתומכו, אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו", הרי שנח היה בדרגת צדקות פחותה מאברהם אבינו.]

ונראה לומר שרבי יוחנן וריש לקיש נחלקו בביאור הכתוב (בראשית ו ח): "וְנֹחַ מֵצַא חַן בְּעֵינֵי ה'". חז"ל (בראשית רבה פרשה כט אות א) מבארים שאף נח עצמו לא היה ראוי להינצל מהמבול, אלא שהיתה לו נשיאות חן אצל הקדוש ברוך הוא, ולכן הוא ניצל, וכך אמרו: "אפילו נח שנשתייר מהן לא היה כדאי, אלא שמצא חן בעיני ה', שנאמר: 'וְנֹחַ מֵצַא חַן בְּעֵינֵי ה'". רבי יוחנן הבין ענין זה כפשוטו, ואמר שאכן נח לא היה כל כך צדיק, אלא שהיה צדיק ביחס לבני דורו. אולם ריש לקיש הבין שנח היה צדיק, והיה ראוי להינצל, אלא שכבר אמר רבי אלעזר בן רבי שמעון (קידושין מע"ב): "העולם נידון אחר רובו", כלומר, דנים את העולם כולו לפי רוב העולם, וכן אמרו (בבא קמא ס ע"א): "כיון שניתן רשות למשחית, אינו מבחין בין צדיקים לרשעים", כלומר שלאחר שניתנה רשות למלאך המשחית להעניש את הרשעים, אינו מבחין בין צדיק לרשע, ומעניש את כולם. משום כך, היה ראוי גם נח להיענש, שהרי רובו של הדור היו חוטאים, וכבר ניתנה רשות

למשחית להביא את המבול, ולכן, אף על פי שהיה צדיק, היה זקוק נח לנשיאות חן מיוחדת, כדי שלא יענש גם הוא, וינצל מהמבול.

אכן, הדברים טעונים הסבר. מדוע זה לא פירש רבי יוחנן כריש לקיש שהתורה דיברה בשבחו של נח, והרי רבי יוחנן הוא זה שדרונו לדרוש לשבח [ראה כתובות קיא ע"ב וסנהדרין קיא ע"א: "לא ניחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי"], ומדוע זה כאן חרג רבי יוחנן ממנהגו? ובכלל, אם אפשר לדרוש לשבח, מדוע לא לדרוש כך?

יש שדורשים אותו לגנאי

על פי מחלוקת האמוראים הזו, מביא רש"י (בראשית ו ט) שני פירושים למלה "בְּדִלְתָיו", וכך הוא כותב: "יש מרבותינו דורשים אותו לשבח, כל שכן שאילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר. ויש שדורשים אותו לגנאי, לפי דורו היה צדיק, ואילו היה בדורו של אברהם, לא היה נחשב לכלום". שני פירושים אלו הם דעותיהם של רבי יוחנן וריש לקיש, אולם רש"י משנה לכאורה מדבריהם, והדברים צריכים ביאור.

ראשית, ביאורו של רבי יוחנן הוא אכן לכאורה גנאי לנח, שהרי לדעתו אם היה בדור של צדיקים לא היה נחשב צדיק. ויש להבין מדוע לא נקט רבי יוחנן בלשון "גנאי" המובאת ברש"י?

שנית, כאשר מביא רש"י את דעתו של רבי יוחנן, הוא כותב: "ואילו היה בדורו של אברהם, לא היה נחשב לכלום". אכן, רבי יוחנן רק אמר שלא היה נחשב צדיק בדורת אחרים, ומדוע זה נקט רש"י בלשון כה חריפה, שבדורו של אברהם לא היה נחשב נח לכלום?

רבי יוחנן דרש לשבח

ונראה לבאר, שלא רק שלא היתה כוונתו של רבי יוחנן לגנאי, אלא להיפך, כוונתו היתה לדרוש לשבח, ואפילו יותר ממה שדרש ריש לקיש לשבח.

לדעת ריש לקיש, לא היה יכול נח להינצל אם הוא לא היה צדיק גמור אף ביחס לדורו של אברהם, ואילו לדעת רבי יוחנן, אף על פי שביחס לדורו של אברהם לא היה נחשב נח לצדיק, הואיל והוא היה צדיק ביחס לדורו, ראוי היה להינצל. דבר

זה מלמד אותנו על הצדיקים שבכל דור ודור, שאף אם אינם נחשבים צדיקים אלא ביחס לדור שבו הם חיים, הרי שלדעת רבי יוחנן ראויים הם להינצל ולא להיענש בעוון הדור. **נמצא, שרבי יוחנן דורש אמנם את נח לגנאי, אך הוא דורש לשבח את הצדיקים שבכל הדורות, שאפילו אם יהיו צדיקים רק ביחס לדורם, לא יענשו בעוון הדור.**

כמו כן, לדעת ריש לקיש, אף על פי שנח היה נחשב צדיק גמור אף בדורו של אברהם, לא הועיל הדבר לבני דורו להצילם מהמבול, ואילו לדעת רבי יוחנן, נראה לומר שהסיבה שלא הציל נח את בני דורו מהמבול היתה משום שלא היה צדיק אלא ביחס לבני דורו, ואילו היה צדיק אף ביחס לדורו של אברהם, היה יכול להצילם. **נמצא גם כאן, שרבי יוחנן דורש אמנם את נח לגנאי, אך הוא דורש לשבח שהצדיקים הגמורים שבכל דור, שאינם צדיקים רק ביחס לדורם, יכולים להציל את הדור מלהיענש בעוונותיהם.** [ונראה להוסיף עוד, שלדעת ר' יוחנן, הרי זו הבטחה שלא ישחת העולם, שכן בכל דור יש צדיקים לפי ערך אותו הדור].

העולה מהדברים הוא, שבשני אופנים דרש רבי יוחנן את המלה "בְּדֹרְתָיו" לשבח – שהצדיקים אינם נענשים בעוון הדור, ואפילו אינם צדיקים אלא ביחס לדורם, ושהצדיקים הגמורים שבכל דור, שאינם צדיקים רק ביחס לדורם, יכולים להציל גם את כל הדור מלהיענש בעוונותיהם. [יש להוסיף שזה מתאים לשיטתו בשני המקומות שהבאנו. בכתובות קיא ע"ב דעתו שתלמידי חכמים מזכים את עמי הארץ בתחיית המתים, ובסנהדרין קיא. מבאר שאחד מעיר מציל את כל העיר].

עתה מיושב מדוע זה רבי יוחנן לא דרש לשבח כריש לקיש, וזאת אף על פי שנהג תמיד לדרוש לשבח. אמנם לא היה זה שבח כלפי נח, אך היה זה שבח גדול לעם ישראל ולצדיקים שבכל דור, שכפי שדרש רבי יוחנן, יש בכוחם של הצדיקים להינצל, ואף להציל את דורם. **ומיושב היטב מדוע לא נקט רבי יוחנן בלשון "גנאי" הנזכרת ברש"י, שכן גנאי זה – שבח הוא.**

"לא היה נחשב לכלום"

עתה, עלינו לבאר מדוע זה נקט רש"י בדעת רבי יוחנן בלשון כה חריפה, שבדורו של אברהם לא היה נחשב נח לכלום.

ונראה שכוונת רש"י היא לומר שנח היה שונה מאברהם, ובעוד שאברהם הועיל לדורו והצילו מן העונש, הרי שנח מבחינה זו לא היה נחשב לכלום, לפי שלא היה יכול להציל את הדור. ואף מה שהציל את עצמו ומשפחתו לא היה נחשב לכלום בדורו של אברהם, שהרי גם בלא נח הם היו ניצלים בזכותו של אברהם. אברהם הציל את כל דורו, כפי שאמרו חז"ל (בראשית רבה פרשה מה אות ח): "רבי יהודה אומר כל העולם כולו מעבר אחד, והוא מעבר אחד". כלומר, אברהם נקרא "אֲבֶרְם הָעֶבְרִי", משום שהוא ניצב כנגד אנשי דורו מהעבר השני, וזכויותיו היו שקולים כנגד חטאי כל אנשי דורו, והוא הכריע את הכף לזכות, ובכך הציל את כל הדור. נח לא היה במדרגה זו, ולכן כתב רש"י שלא היה נחשב לכלום, שכן לא היה בכוחו להציל את דורו.

על אברהם אבינו אמרו במשנה (אבות פ"ה מ"ב): "עשרה דורות מאדם עד נח... שכל הדורות היו מכעיסין ובאין, עד שהביא עליהם את מי המבול. עשרה דורות מנח עד אברהם... שכל הדורות היו מכעיסין ובאין, עד שבא אברהם וקיבל עליו שכר כולם". ולכאורה קשה, שהרי היה למשנה לומר שעשרת הדורות שמנח ועד אברהם הכעיסו עד שבא אברהם והצילם, אך מדוע קיבל אברהם שכר כולם?

ולדברינו המשנה מובנת, שכן אברהם העברי היה שקול כנגד כל הדור, וזכויותיו הצילו את כל הדור, ולכן הגיע לו לקבל את שכר כל אותו הדור.

על כך אמרו חז"ל (חגיגה יב ע"ב) שכל העולם עומד "על עמוד אחד, וצדיק שמו, שנאמר (משלי י כה): 'וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם'", שכן בכוחו של הצדיק להציל את כל העולם. וכן דרשו חז"ל (ברכות ו ע"ב) את הכתוב (קהלת יב ג): "כִּי זֶה כָּל הָאָדָם" – "אמר רבי אלעזר, אמר הקדוש ברוך הוא, כל העולם כלו לא נברא אלא בשביל זה", והיינו שהעולם מתקיים בזכות הצדיק שבדור, וכפי שביאר השיטה מקובצת (שם): "כל העולם לא נברא אלא בשביל זה – כלומר, כי העולם נברא לצורך בני אדם, ובני אדם נבראו לשבח ולהודות להקדוש ברוך הוא ולעבדו וליראה אותו, ואלו שעושין כן מקיימין העולם".

נמצאנו למדים, עד כמה עלינו להודות לה' יתברך על הצדיקים ששתל בכל דור, שעליהם העולם עומד, ובזכותם אנו קיימים.